

רבקה אשת חיל

יש לתמוה על רבקה אמנו שיזמה מעשה רמאות לייעץ ליעקב לגנוב את הברכות מאחיו עשיו. כלל בדינו, אם אין חז"ל מעירים ביקורת ושוללים מעשה מסוים של האבות, יש להניח שמעשה האבות היה טוב וראוי. ונשאל, כלום ראוי שאשה תרמה את בעלה?

ענה על שאלה זאת הגאון ר' יעקב צבי מקלנברג בספרו "הכתב והקבלה" (בראשית כ"ז, ט"ז) כי יש מעשה שמצד עצמו הוא רע, אבל מצד הענין הכללי הוא נצרך ואפילו משובח. לדוגמא הריגת "מסית ומדיח", מצד התועלת הכללית גם הריגתו היא מצוה. כך בענייננו יצחק היה מוטעה מפני צביעותו של עשיו שהיה תמיד שואל בענייני הלכה "כיצד מעשרים את התבן" וכיו"ב, ויצחק כלל לא העלה על דעתו כי בנו הוא נוכל וערמומי. חז"ל מספרים כי עשיו היה "צד נשים מתחת בעליהן ומענה אותן" (כמובא ברש"י בראשית כ"ו, ל"ד). יצחק לא ידע זאת, אדרבה הוא שיבח את עשיו שבהיותו בגיל ארבעים נשא אשה, כחיקוי למעשה אביו (ובאותם הדורות של אריכות ימים נחשב זה כנישואין בגיל צעיר).

יצחק היה צדיק יסוד עולם וחי תמיד במחשבות קדושות וטהורות, לכן דן את אחרים תמיד לכף זכות ולא חשב עליהם שעשו רע. אמנם ידע כי נשותיו של עשיו מקטירות לעבודה זרה (רש"י), אבל חשב כי אין עשיו אשם בזה וכאילו זה למורת רוחו גם כן. הוא גם ידע כי עשיו אינו קובע עיתים לתורה כמו יעקב "יושב אהלים", אבל חשב שהוא אדם תמים וטוב למרות שאינו עוסק בחכמה ובמושכלות (כן כתב הרב יוסף דב סולובייצ'יק ב"בית הלוי"). ראינו במשך הדורות כמה וכמה פעמים שאדם שהוא דבק בטוב ורואה תמיד הטוב שיש בעולם, מקיים ארחות חיים של "טהור עינים מראות ברע" (חבקוק א', י"ג) כפי פירושו של "שם משמואל" (אדמו"ר מסוכצ'וב, על פרשתנו, עמ' רפ"ו, ועמ' רצ"ו). נכון כי הם מכירים ונזהרים מרשע המפגין רשעותו, אבל אין הם מבחינים מי הם הצבועים המסתירים רשעות ליבם. וגם חז"ל התאונו על בעיה כאובה זו (סוטה כב ע"ב).

רבקה אמנו, שהיתה צדיקה מופלאה, לא סיפרה לבעלה מה הם פשעיו של עשיו. גם אם לא היה בזה עוון לשון הרע שהרי לשם "תועלת" מותר לספר, אבל נמנעה מלצער את בעלה הנשגב. אילו היה יודע יצחק כי בנו בכורו אינו אלא נוכל ופושע, היה נכלם ונדכא לב. לכן עשתה רבקה כל מאמץ שלא ייודע לו. ואילו ידע יצחק את האמת, ודאי יעדיף לברך את יעקב. לכן בגניבת הברכות ובהטעייתו של יצחק עשתה רבקה בדיוק מה שבעלה יצחק היה רוצה בו, אילו רק ידע את האמת. לכן אין כאן מרמה רעה, אלא מעשה מצוה.

אין זו פעם הראשונה שרבקה שמרה על איפוק למנוע צער מבעלה עדין הנפש. כאשר היו לה כאבים מציקים בעת הריונה "ותלך לדרוש את ה'" (בראשית כ"ה, כ"ב), מפרש שם רש"י בשם חז"ל כי הלכה לשאול פתרון אצל שם בן נח. הוא הודיע לה "שני גוים בבטנך וכו' ורב יעבוד צעיר". יש לתמוה מדוע לא שאלה את בעלה? כלום שם בן נח היה מקורב לה' ויודע עתידות יותר מיצחק אבינו? אלא לא רצתה לצער את בעלה כאשר תגלה לו על צער עצום של הריונה. וגם כאשר אמר לה שם בן נח שהבן הגדול יעבוד לבן הקטן (ולפי הפענוח שיתגלה אחר כך, פירושו כי עשיו יוכנע תחת יעקב) היא לא סיפרה על כך מאומה לבעלה יצחק. זאת ידענו כי אילו סיפרה לו, ודאי היה מלכתחילה מברך את יעקב ולא את עשיו. מכאן שהסתירה ממנו ידיעה זאת. ולמה? כי אם תגלה לו נבואת שם, תצטרך להסביר לו למה הלכה לשאול ואז היתה נאלצת לגלות לו על צער הריונה, והיתה בזאת מבלבלת דעתו של יצחק. מרוב עדינות נפשו לא יוכל אחר כך להתרכז במחשבותיו הנשגבות [וגם כאשר יעקב קנה את הבכורה מן עשו ע"י נזיד עדשים, לא ספרו זאת ליצחק כדי לא להעיב על דעתו שמפני תבשיל טעים מכר הבן הפוחז את בכורתו].

למדנו מפי חז"ל הנהגה נימוסית זו גם לעניין אחר. כאשר נודע לאדם כי מת מי שהוא, אין מהראוי לספר לאחרים בשורה רעה זו. חז"ל אמרו על כך "ומוציא דיבה הוא כסיל" (פסחים ג' ע"ב). בשולחן ערוך (יורה דעה סימן ת"ב, סעיף י"ב) החמירו כל כך בזה עד שאפילו לעניין להודיע לאבלים עצמם (אב ואם, בן ובת, אח ואחות, והבן זוג) פסקו: "מי שמת לו מת ולא נודע לו, אינו חובה שיאמרו לו ואפילו באביו ואמו [שמתו]. ועל זה נאמר 'ומוציא דיבה הוא כסיל'. ומותר להזמין לסעודת אירוסין ונישואין, כיון שאינו יודע. (מיהו) [אבל] אם שואל עליו, אין לו לשקר ולומר לו 'חי הוא'. והוסיף רמ"א: ומכל מקום בבנים זכרים נהגו להודיע כדי שיאמר קדיש. אבל בבנות אין מנהג כלל להודיעם". עד כאן לשונו (ואחד מהפוסקים העיר שמכל האחים יש להודיע רק לבן אחד בלבד, כלשון רמ"א בלשון יחיד "שיאמר" קדיש).

מאיזה טעם הקפידו כל כך חז"ל שאין לספר בשורות רעות? ענה על כך החיד"א "הזהר מלבשר בשורה רעה וכו' כי אתה גורם נזק גדול. שהשומע יתעצב וימעט בעבודת ה', והעוון תלוי בך" ("עבודת הקודש", צפורן שמיר, ס"ק קעא). והזכיר זאת בקצרה "פלא יועץ" (סוף ערך: בשורה). אבל בנוסף לנזק שהזכיר החיד"א יש קלקול בהבאת בשורה רעה שמזיקים לבריאות גופו ונפשו של השומע. ברור הדבר כי "אנחה שוברת חצי גופו של אדם" (ברכות נח ע"ב). רופאי זמננו מזהירים כי דאגה קשה וצער עצום מזיקים ללב, לכליות, למעינים ועוד חלקי גוף שונים. יש והדאגות גורמות פריחה בעור האדם. בשורות רעות גם מזיקות לבהירות השכל, ולכן אם אין צורך גדול יש להיזהר מאד בזה. כל שכן אשה טובה וצדקת כמו רבקה שמרה על בריאותו של בעלה.

ספר "הכתב והקבלה" הנ"ל מביא מקור נאמן לדבריו. במדרש בראשית רבה (פרשה טה) קבעו "לא ממה שהיתה רבקה אוהבת את יעקב יותר מעשו עשתה את הדבר הזה. אלא אמרה 'לא יעלה [עשן] ויטעה ההוא סבא', על שם 'מצדיק רשע, ומרשיע צדיק, תועבת ה' גם שניהם' (משלי יז, טו). ועל ידי שהצדיק (ה' מנוקדת חירק) רשע, כהו עיניו של יצחק "ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו מראות". עד כאן לשון המדרש.

כאשר יצחק הבין שטעה בהערכת ערך הבנים, הוא שמח למפרע מזה שבירך את יעקב: "גם ברוך יהיה" (בראשית כ"ז, ל"ג). בסוף הפרשה הוא שלח את יעקב לקחת לו אשה ממדינת ארם, ואז בירך אותו בנפש חפצה: "ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אחריך, לרשתך את ארץ מגוריך אשר נתן אלהים לאברהם" (בראשית כ"ז, ד). הרי בתחילה כלל לא העלה על דעתו לברך בסגנון זה את עשיו, כאשר עמד לפניו יעקב וחשב עליו שהוא עשיו? אלא אחרי המעשה וראה גיהנם פתוח לו מתחתיו כשנכנס לפניו עשיו (רש"י כ"ז, ל') הכיר את טעותו, ושמח שמחה רבה שהצילו אותו מטעותו. על ידי ריבוי שמחתו זכה לבהירות המחשבה, והוסיף ברכות עדי עד.

ברור כי אילו ידע מה חלקה של רבקה בתרמית זו, היה מודה לה בכל לב ונפש.